

ОБРАЗ И ЕМОЦИЯ В КЛАВИРНАТА ПИЕСА „БОЛНАТА КУКЛА“ ОТ „ДЕТСКИ АЛБУМ“ НА П. И. ЧАЙКОВСКИ

Смилена Смилова

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас

IMAGERY AND EMOTIONS IN THE PIANO PIECE „THE SICK DOLL“ FROM CHILDREN’S ALBUM OF P.I. TCHAIKOVSKY

Smilena Smilkova

University „Prof. Dr. Assen Zlatarov“, Burgas, Bulgaria

Abstract: The proposed material examines the creative task of students majoring in Social Pedagogy at the University „Prof. Dr. Assen Zlatarov“ in Burgas, and studying the discipline Art Pedagogy – Part 1 – Music. In the course of the lecture course students get acquainted with the elements of musical expression, as a means of figurative representations and impact of music, with different techniques concerning individual musical activities, with the endless and diverse opportunities that music provides in the use of art pedagogy for social work teachers. Verbal interpretation of music is a necessary component when working with children with special educational needs, at risk and in the norm. Looking at Tchaikovsky’s short and extremely figurative piano piece „The Sick Doll“ from his charming „Children’s Album“, in the form of a short story, tale or essay, students express their personal vision, feeling and transformation of the musical image. The aim of the task is to transcribe the sound image into a verbal one. This requires speed, flexibility and logic in thinking, through imagination and creativity in its manifestation. Children love to listen, especially when they are involved. In search of the right way to solve problems and situations, future social educators could successfully benefit from the conversion of sound into words, according to the needs and deficits of the individual or group.

Keywords: Art pedagogy, sound, word

Музиката е неповторим, изящен, субективен, личен и духовен свят и храм на човешката чувствителност, емоционалност, логика, фантазия, въображение. Ако думата /основна структурна езикова единица/ е съчетание от звукове в човешката реч, чрез което условно се назовава, означава едно понятие, то несъмнено звукът като база на думата и тона е общото между слово и музика. Не случайно думата мелодия произлиза от гръцкото означение мелос – напев. Напевът /мелодията, мелодиката / е характерен както за музикалното изкуство, така и за словесното – чрез интонацията да изразиш различни настроения, чувства и емоционални състояния. Енигматиката на музиката е закодирана в нейните фактура и форма, в тоновите съотношения, в динамиката, темпото, ритъма, метрума. „Музикалният израз няма ясните очертания на литературната фраза, но в замяна на това разполага с тонове, модуляции, засилване и отслабване, за да вдъхне радост или скръб, за да отбележи преминаването от едно чувство към друго“ [1, с.108]. Музикалното изкуство влияе основно върху сетивността, чувствителността и емоционалността на личността. Релативността на образа в музиката и относителността и субективността на възприемането му, изискват предварителна нагласа и подготовка у слушателя, за да може той да тълкува невидимия музикален образ чрез въображението си, основана на жизнен, интелектуален и културен опит. Подготовката на бъдещите социални педагози изисква усвояване както на познания в областта на изкуството, в частност музиката, така и лична самоподготовка относно слушане, обяснение и въображение в това изкуство.

Основните понятия, залегнали в този материал са образ, емоция и транскрибирането им от музика към слово. В случая те са разглеждани в контекста на музикалната педагогика и психология. От областта на музикалната педагогика: музикалните дейности, в частност – възприемане. От областта на музикалната психология: „...тази дисциплина изучава формите на музикалното поведение, изучава как човек придава смисъл на музиката“ [1, с.5]. Тълкуването им е основано на целите и задачите, поставени в предположеното изследване.

Според Съвременен тълковен речник на българския език, думата образ има няколко значения: зрительно впечатление; изображение; обобщено отразяване на действителността; пресъздаден тип, харак-

тер. А емоция се тълкува като душевно преживяване, чувство. В музиката думата транскрипция означава преработка на музикално произведение за изпълнение от друг инструмент [2, с.195, 541, 951]. Според Психологическия речник, образът е една от трите групи явления, влизаща в състава на съзнанието, наред с възприятията и емоционалните преживявания; комплекс от усещания, свързани едни с други в съзнанието на човека, възприемани с помощта на чувствата; обща картина на окръжаващия свят в съзнанието на човека; картина на нещо, създадена в даден момент от време в главата на човека; продукт на въображението. Емоциите са психофизиологични явления, представляващи вътрешни, субективно преживявани психически и физически състояния на човека, съпроводени с приятни или неприятни усещания (възприятия). Трансфер (пренасяне) – процес, посредством който опита от изпълнението на една задача се пренася на изпълнението на друга задача [3, с.247, 439, 489]. От тълкуванията в двата речника става ясно, че и трите понятия имат допирни точки – и в тълкувателен, и в психологически аспект. При образа те са: обобщения на действителността, картина, въображение. При емоцията са: чувство, вътрешни, лични преживявания. А при транскрипцията (трансфер) общото е пренасяне. Според Арановский да чуваш музиката означава да намериш в звука смисъл, да предадеш чрез звука свое състояние, да изразиш себе си в него [4, с.70]. Именно в този смисъл транскрипция в разглежданата тема е и пренасянето на тоновия материал, с открития в него смисъл и субективно състояние, в словесна или писмена форма, за обяснение на музикалния образ и пораждащите от него емоции, изразявайки себе си. В предложението материал процесът на пренасяне (транскрибиране) на музиката в слово е вид творческа дейност. „Творческата дейност на човека е актуално, дейно състояние на креативността му. Тя е една от основните форми на социална активност с изключително голяма ценност за индивида – субект на креативната дейност – и за обществото“ [5, с.221]. Работата на бъдещите социални педагози неминуемо изисква творческо начало, базирайки се на функциите на Артпедагогиката – културологическа, образователна, възпитателна и корекционна [6, с.44].

Изследване

През м. април 2020 година беше проведено изследване сред 10 студенти, изучаващи Социална педагогика (СП) в Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ гр. Бургас, специалност, в която са включени дисциплините Артпедагогика и Арттерапия, като средство за въздействие, помощ и подкрепа на нуждаещи се. В процеса на лекционния курс студентите се запознават с елементите на музикална изразност, като средство за образни представи и въздействие на музиката, с различни артпедагогически техники, касаещи отделните музикални дейности, с безкрайните и разнообразни възможности, които музиката дава при използването на артпедагогиката в работата на социалните педагози. Според Дишкова „педагогическата комуникация изисква използването на подходящи методи за общуване, независимо дали то е вербално, невербално или писмено. Индивидуалното общуване е интерактивно общуване. Това означава, че е налице взаимодействие, взаимно влияние, сътрудничество“ [7, с.84]. В този смисъл отношението студент-музика-слово може да се третира като интерактивен контакт (взаимодействие) между личност и изкуство.

„Предмет на артпедагогиката са закономерностите на художествения процес, като възможност за развитие, възпитание и корекция на нравствената, естетическата и комуникативно-рефлексната страна на детската личност. ...ролята на артпедагогическата дейност е да допълни и улесни обучението по изкуство, а не да го повтори“ [6, с.39].

В цикъла на обучение по Артпедагогика, на студентите е поставена задача да напишат приказка, разказ или есе по клавираната пиеса „Болната кукла“ от Детски албум на П. И. Чайковски. Словесното интерпретиране на музиката е необходим компонент при работа с деца със СОП, в риск и в норма. В процеса на текущата работа, студентите са запознати със звученето на пиесата „Болната кукла“. Преди изслушването им е поставен въпрос, по който да мислят по време на възприемането и след това да отговорят: От какво е болна куклата? Последвалите отговори са в няколко посоки: куклата страда от липса на любов; куклата е със счупени крайници, не може да се движи и за това страда; куклата е захвърлена и забравена от детето, за това се измъчва в самотата си. Като цяло отговорите са сходни в посоката на индивидуалното мислене и въображение на студентите – доминиращо е чувството за болка (физическа или душевна), за страдание и липса на обич. Описаната по-горе задача е поставена около месец, след като студентите са слушали и коментирали пиесата.

Цели на изследването:

1. Студентите да се ангажират емоционално и мисловно при тълкуването на музикалния образ.
2. Студентите да изразят ясно, достъпно и разбираемо на добър литературен език личната си интерпретация на невидимия музикален език.

3. Студентите да бъдат въведени в един от аспектите на практикуване на Артпедагогика – транскрибиране на тоновото изкуство в словесно.
4. Студентите да упражнят и развият както познанията си за музикалния език и въздействието му, така и културата на словесното му поднасяне.

Задачи на изследването:

1. Да се избере подходящ музикален пример.
2. Да се избере литературна форма.
3. Да се стимулира музикалната памет и творческото мислене и търсене у студентите.

След разглеждане на получената от студентите задача беше направен следният анализ:

От 10 представени материала 4 са приказки: „Мечтата на куклата“, „Болната кукла“, „Приказката на Адалена и Борислав“ и „Болната кукла“; 6 са разказите: „Едно неочаквано приятелство“, „Болната кукла“, „Сивият ден на бялата Анна“, „Нespoделена“ и 2 неозаглавени. Прави впечатление, че 30% от студентите използват заглавието на пиесата на Чайковски, 20% не озаглавяват написаното и 50% проявяват творчество в избора на заглавие. Направеният извод е, че половината от студентите проявяват творческо отношение към заглавието, съобразено с образа, описан от тях; една трета се придържат не само към заглавието на пиесата, но и към образа, заложен в него; една пета игнорира заглавието като насока, което дава свобода на фантазията както при интерпретацията на съдържанието, така и на читателя.

В 3 от изброените приказки – „Болната кукла“, „Мечтата на куклата“ и „Болната кукла“, образът е конкретно насочен към преживяванията на куклата: в първата се разкрива трагедията на семейство кукли, свързана със заболяване на една от дъщерите, с усилията на родителите, братята и сестрите да помогнат, с безуспешното ѝ лечение и с появата на известен врач, помогнал в оздравяването ѝ; във втората приказка куклата мечтае да стане истинско момиче и въпреки че мечтата ѝ не се реализира, тя се чувства такава, вследствие на любовта, дарена ѝ от малкото момиченце, което играе с нея; в третата – за любовта на куклата към коминочистача, преминала през перипетии, но завършила с щастлив край. Четвъртата приказка „Приказката на Адалена и Борислав“ е посветена на любовта между двамата герои. Любовта им просъществува, независимо от намесата на злия Валтер. И в четирите приказки емоциите на героите са насочени към любовта – естествен, нормален и необходим човешки стремеж, който увенчан с положителен резултат носи радост и удовлетворение. Но пътят за достигането и постигането на това необяснимо чувство любов не е лесен, напротив – пречките и трудностите са част от него.

Разкази: „Едно неочаквано приятелство“ е разказ за естествения стремеж към приятелство – чисто и искрено. Финалният извод е есенция на развилото се действие между момичето, любимия ѝ и приятеля ѝ: „Всеки човек, появил се в нечий живот идва с някаква причина, за да ни даде урок, било то добър или лош. Не всеки човек носи маска и не всеки човек може да ти бъде приятел!“

„Свят, който е спрял.“ Така започва разказът „Болната кукла“. Мъка, тъга и безизходност носи сюжетът за неизлечимо болно момиченце, което намира утеха и упование в божествената музика, която се носи от съседната къща.

„Сивият ден на бялата Анна“ започва с „голяма гама от сиви цветове и една мъка“. Мъката на болното момиче. Мъката от неизживяната любов. Мъката от невъзможността да даде любовта си. „Винаги ще те чакам на прозореца, дори когато ме няма там.“

„Нespoделена“ – разказ за „невъзможна, несподелена любов“. За бремето на съкровения мисли, които не намират разбиране, за лелеяните чувства, които не са споделени. За сълзите на влюбения, които се смесват с дъжда и падат на земята.

Два от разказите са неозаглавени. Кратки, изразително-емоционални, в тях се третира темата за раздялата – с любимия човек, с надеждите, с любовта. И ако в първия разказ примирението и приемането на действителността са доминиращи, заедно с прошката: „Сбогом – прошепна тихо тя, избърсвайки последната сълза от лицето си, пожелавайки си някой да я обича толкова силно, как тя обичаше него.“, то във втория силата на емоционалността грабва от самото начало: „За нея не беше нужно да чуе затръшването на вратата, за да разбере, че тя вече е затворена!“ Звучащ като изповед, този разказ носи и негативните чувства на разочарованието: „Прибра се къщи и запали свещ, а след това и цигара. Едната в памет, другата в закана.“, и последствията от него: „...за всяка сълза, си обеща скъпо той да плати.“

За разлика от приказките, където финалът е щастлив, успешен и усмихнат, в разказите основният лайтмотив е тъгата и мъката, базирани на междучовешките отношения, вследствие на отхвърлянето, приключването, преосмислянето на любовта. Образите (предимно женски), окрилени от любовта, се сричат от безизходицата, разочарованието и конфликта. Емоциите докосват дълбините на душата, чийто порив

е прекършен.

В своя „Детски албум“ гениалният руски композитор П. И. Чайковски омагьосва слушателя с образността и емоционалността на пиесите. Образните заглавия, кратката форма, лириката и радостта, която блика в повечето от пиесите, въвежда слушателя в разнообразния, колоритен, приказен и изпълнен с игри и фантазия детски свят. В албума има 3 пиеси за кукли: „Болната кукла“, „Погребението на куклата“ и „Новата кукла“ – логично свързани в емоционалността и последователността си. Фактурата на „Болната кукла“ е основана на низходящо движение в горен глас и възходящо в баса. Това комбиниране на мелодичната линия и баса води до усещане за борба, противопоставяне между отслабващите жизнени сили и трептенето на душата сякаш идващо от дълбините. Куклата страда, боли я, бори се с неизбежния край и точно когато с последни сили успява да се надигне, идва краят. Монотонният бас на финала е като заглъхващия сърдечен ритъм. Тъжна пиеса. Наситена с много желание за живот, със стремеж към преодоляване на болестта, с усилие да се усмихне, с мъка от болката, с тишината на края.

И в приказките, и в разказите, студентите правилно транскрибират заложената от Чайковски идея – за страданието, надеждата и края. Изразителността на музиката и гениалността на композитора „с малко думи да каже много“ въздействат осезателно върху мисленето и образните представи на студентите. Разчитането на посланието те реализират посредством тълкуването на елементите на музикална изразност – плавна и лирична мелодия в умерено темпо; динамика, чиято звучност, преминава през различни тонови нюанси; двувременен метрум, реализиран изключително интересно от автора чрез ритъма, базиран на продължителността на тоновете стойности, съчетани с тембъра на различните регистри на пианото. Студентите правилно транскрибират авторския замисъл, относно образ и емоции. И независимо, че финалът на пиесата е изпълнен с тъга и тихо примирение, тези от тях, които са написали приказка добре са дефинирали щастливия финал – любовта преодолява и трудностите, и неволите, и болката.

Въз основа на направения анализ се стигна до следните изводи:

1. Студентите са ангажирани емоционално и мисловно при тълкуването на музикалния образ.
2. Студентите са изразили ясно, достъпно, образно и емоционално на добър литературен език личната си интерпретация на музикален език от пиесата „Болната кукла“.
3. Пренасянето (транскрибирането) на музиката в слово е успешно реализирано от студентите.
4. Изпълнената задача е гаранция за бъдещо развитие на студентите, по зададения им път на музикално-образно и емоционално мислене, като част от професионалната им реализация.
5. Образното и емоционално транскрибиране, реализирано от студентите, е основано на техния жизнен опит, трансформиран от въображението им, пречупено през призмата на минали преживявания и натрупани емоционални впечатления, съчетани с личностно творческо начало.

„.....умението, свързано с осмисляне на музикална символика, като проява на музикална интелигентност, е възможно да корелира положително с аналогична проява на лингвистична интелигентност, като подобна корелация конструира подкрепяща педагогическа среда за реални възможности на стимулиране на интелектуалните способности на ученика...“ [8, с.11].

В заключение бихме искали да отбележим, че подобен тип задачи, поставени пред студенти специалност СП, са изключително полезни относно слушане, подбор, музикално-образно и емоционално осмисляне на музикални произведения, които те биха могли да използват в работата си като артпедагози при деца със СОП, в риск и в норма.

References:

1. Khristozov, KH., Muzikalna psikhologiya, Makros 2000, 1995, Plovdiv
2. Burov, S., V.Bondzholova, M.Ilieva, P.Pekhlivanova, Suvremenен tulkoven rechnik na bulgarskiya ezik, treto izdanie, GABEROFF, 2000, Veliko Turnovo
3. Nemov, R., Psikhologicheski slovar', VLADOS, 2007, Moskva
4. Aranovskii, M., Sintakticheskaya struktura melodii, Muzyka, 1991, Moskva
5. Desev, L., S.Brik, N.Desev, Psikhologiya na tvorchestvoto, Paradigma, 2011, Sofiya
6. Marcheua, P., Artpedagogika Uchilishte Artterapiya, Avangard Prima, 2016, Sofiya
7. Dishkova, M., Individualen podkhod v sotsialnata rabota i negovoto prilozhenie pri rabota sus studenti – pedagozi. Akademichno spisanie „Upravlenie i obrazovanie“, Pedagogika i kachestvo na obrazovaniето, Universitet „Prof. d-r Asen Zlatarov“, kn. 3, tom 14, s. 82-88, 2018, Burgas
8. Marcheua, P., Simvolut prez pogleda na pedagoga, Avangard Prima, 2009, Sofiya